

ПРОБЛЕМАТИКА СВОБОДИ, ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ І ПІЗНАВАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ЛЮДИНИ

Полуянов В.П., доктор хімічних наук, професор

В роботі розглядається проблематика свободи, відповідальності і пізнавальні можливості людини. Автор докладно описує прагнення людини до створення, творчості і свободи. Зроблено спробу якомога глибше проникнути в таємниці людини і процесів, які відбуваються в суспільстві.

Ключові слова: свобода, відповідальність, людина, духовність, свідомість.

Актуальність. Необхідність проведення дослідження обумовлено осмисленням проблеми свободи і відповідальності як ключових понять сучасної філософії і глибше проникнути в значення цих слів.

Мета роботи. Виявити і розкрити особливості понять «свобода», «відповідальність» і «духовність».

Практична значущість. Осмислення ключових категорій як свобода, відповідальність і духовність з точки зору діалектики.

Наукові дослідження. У даній статті досліджуються свобода, відповідальність і пізнавальні можливості людини в сучасному суспільстві.

Завдання. Розглядаються найбільш важливі питання проблематики свободи, відповідальності і пізнавальні можливості людини.

Наукова новизна полягає в тому, що продемонстрована значимість дослідження свободи, відповідальності і пізнавальні можливості людини, а також дано осмислення, що дозволяє глибоко їх розкрити.

Однією з найбільш широко обговорюваних у світовій філософії є тема свободи. Вона продовжує залишатися провідною цінністю нинішнього століття. У християнських трактуваннях свобода бачиться як цілісна атмосфера духовного життя. Людина - істота, що володіє величезною творчою енергією і він змушений підкорятися матеріальній необхідності або

об'єктивації. Подолання її можливо на шляхах творчості. «Творчість передбачає ніщо, thou (а не ouso). І цей Меон є таємниця початкової, первинної, домірної, добуттєвої свободи в людині. Таємниця творчості і є таємниця свободи» [3]. Він сам по собі не є образом і подобою Бога в повному розумінні цього слова. Тільки вільно стаючи на шлях любовного єднання з Богом, людина отримує шанс стати цілісною особистістю, яка відповідає божественному задуму богоподібності. «Творчий подвиг людини є виконання потаємної волі Творця, який і вимагає вільного творчого акту. Але творчість за метафізичною своєю природою є завжди творчість з нічого, тобто, з меонічної свободи, що передує самому світостворенні» [3]. Одночасно з любов'ю до Бога, він повинен полюбити ближнього свого як самого себе. Таке возз'єднання в любові є творчість, що піднімає людину зі світу необхідності в царство свободи. Любов творить іншу, нову реальність, створює передумови для життя вічного. «У творчому акті любові, - зазначав М. Бердяєв, - розкривається таємниця особи улюбленого .. Люблячий знає про особу улюбленого те, чого весь світ не знає, і люблячий завжди більше правий, ніж весь світ. Тільки люблячий справді сприймає особистість, розгадує її геніальність» [4].

На думку М. Бердяєва суспільного прогресу як такого не існує. Сенс історії - в набутті кожною людиною в процесі власної еволюції «світу вільного духу». Таке набуття - поза реального історичного часу. Все зовнішнє, матеріальне є лише символізація і відбувається в глибинах духу. Згідно глибокого переконання філософа: «Мета людини, - не порятунок, а творче сходження» [4].

Апофеоз філософської творчості пов'язується М. Бердяєвим з персоналістичною метафізикою. Тут розвивається вчення про подолання «об'єктивації духу». Філософ вказував, що в ньому завжди жила «закоханість у вищий світ», а до нижчого світу - тільки жалість, бо цей світ є не справжнє буття, а лише «об'єктивація духу». М. Бердяєв зазначав, що є два шляхи

самореалізації особистості: «об'єктивація» або прийняття загальнообов'язкових форм життя і трансцендуванням або життя у свободі.

Людині належить життєве завдання - подолати спокуси неправильного розуміння любові і пізнання. Любов до людини не є опіка над ним, не є управління і володарювання людиною, вона не є і жалість до нього. Вона несумісна з презирством і невір'ям у людину, а є з'єднання і злиття з рідним за духом, з неоднаковим, але рівним за достоїнством і визнанням. Здатність любити не завжди дається людині відразу; її слід дбайливо культивувати і розвивати.

Пізнання може бути побудовано і направлено неправильно. Воно може виявитися руйнівним по відношенню до життя і особистості людини. В епоху торжества науки і поширення позитивних уявлень про людину виникає небезпека цілком довіритися розсудливому шляху. Справа полягає в тому, що людина прирівнює пізнання до обмеженої неприродної форми розумової думки, де розум і розум протиставляються життю і оцінюються вище, ніж життя. «Теорія» ставиться вище за життя і підганяється під неї. У розкольників під час обмірковування і вчинення злочину відбувається внутрішнє роздвоєння, розкол між розумом «теорією» і безпосереднім почуттям. Після чого, він пробуджується від свого «теоретичного засліплення» і повертається до почуття.

Пізнання здійснюється не розумом, узятим ізольовано, а цілісною істотою людини. Не тільки в пізнанні, але і у всіх своїх проявах людина поводить як цілісність, яка може бути зруйнована лише штучно. Руйнування цілісності ніколи не залишається без негативних наслідків для людини, його особистості та життя. Цілісність людини має, складну структуру. Свідомість і розум займають у складі душевного світу людини дуже мале місце. Це не означає применшення розуму як вищої здібності. Життя людської душі на лівову частку складається з проявів, не контрольованих розумом. На думку ряду дослідників, саме Достоевському

належить заслуга не тільки у відкритті несвідомого, але і в описі різних його видів і дослідженні їх функцій.

Все «людське в людині» корениться в його душі, як достоїнства, так і пороки пов'язані не з тілом, а з душею. З часом Сократа і Платона в європейській думці склалася традиція пов'язувати пороки з імпульсами, що йдуть від тіла. У зв'язку з розвитком природознавства, вивченням фізіології та анатомії людини все більшу увагу стали звертати на біологічну природу людини, наділяючи її позитивними і негативними якостями. Достоєвський свідомо йде проти цих тенденцій. З його точки зору, ні людські чесноти, ні порочні нахили не можуть бути пояснені властивостями тіла. Все корениться в його душі і в її непритомній частині.

В людській душі закладені різні тенденції, як позитивні, так і негативні. Вони різні у людей. Деякі є в чистоті, хоча ховають в собі аморальні нахили. Завдання людини полягає в тому, щоб дати аморальним нахилам розростися, не допустити підпорядкування собі його особистості і цілком визначити помисли і поведінку.

Живе в людині не тільки прагнення до творення, творчості, а й жага руйнування. Не всяка людина здатна, подібно М. Бакуніну, відкрито заявити, що «пристрасть до руйнування є творча пристрасть» [1]. Проте в душі нормальної людини глибоко прихований потенціал руйнування, який проривається в певні моменти життя. У несвідомому приховано живе бажання зруйнувати все, навіть те, що найдорожче і близьке, з тим, щоб кинути до нового, невідомого життя. Крім бажання щастя, в людині присутня потреба страждання, в якій він боїться зізнатися, але владно наказує їм. Ця істота, пристрасно бажає свободи і перелякана несвободи. Ставленням до свободи визначаються особливості «людського в людині».

Йому притаманне прагнення до свободи, але як тільки людина помічає, що він у певному плані обмежений, тут же спрямовується проти такого обмеження. Людина мириться з законами природи тому, що при цьому залишається ще велике поле свободи. Він намагається відкинути те, що

повинен робити виключно в силу закону або зовнішнього примусу. Роблячи вигляд, що підкорився, але своїм еством повстає проти запропонованого. Якщо бачить, що не може діяти у відповідності зі своїми бажаннями, то готовий піти на все, щоб наполягти на своїй свободі або знищити несвободу. Він проклинає винуватця, що заважає досягти його меті і готовий до того, щоб відкинути приписи власного розуму, якщо відчуває, що вони стискають його свободу.

Повстає людина проти такого стану волі. Вона хоче бути пані самої себе, а він хоче свавілля. Підкоритися велінням розуму людина не може, навіть якщо став би найщасливішим. Життя є щось живе, вільне, а не функціонує за законами та формулами, вона не є чимось задубілим і мертвим. Будь-яка формула, науковий закон побудовані на штучному омертвінні життя, на умовному виключення з неї моменту не - передбачуваності і свавілля.

Проблема нерозв'язної антиномічності людського буття була однією з найголовніших для російської філософії і культури. Основою і джерелом цієї антиномічності є протиріччя між загальністю, добротою, позачасовістю Бога і емпіричною конкретністю, збитковістю, смертністю людини. Найбільш простий спосіб вирішення цієї суперечності є перевага однієї його сторони над іншою. Згадаймо, що заради збереження абсолютної особистої свободи і незалежності людини О. Герцен готовий був захищати майже атеїстичні погляди на світ; слов'янофіли, навпаки, проголошували глибоку єдність Бога і людини, були змушені залишити осторонь проблему фундаментальної недосконалості людської природи, проблему укорінення зла в ній . Ф. Достоєвський добре бачить всі «вершини» людського духу та його «прірви». Він хоче виправдати перед обличчям Бога не тільки загальну духовну сутність людини, а й саму конкретну, неповторну і обмежену особистість, у всьому багатстві її благих і злих проявів. Єдність Бога і недосконалого емпіричного людини неможливо осмислити в термінах класичного раціоналізму, тому Ф. Достоєвський радикально пориває з раціоналістичною

традицією. Людина - унікальне і ірраціональне в своїй суті створіння, що поєднує в собі саме радикальні протиріччя світобудови.

Незважаючи на суперечливість, людина являє собою цілісність, яку неможливо розкласти на складові і визнати вторинною по відношенню до якоїсь більш фундаментальної сутності. Це і породжує проблему взаємозв'язку Бога і людини, їх ставлення в певному сенсі стає ставленням рівноправних сторін, стає справжнім «діалогом», збагачує обидві сторони. Бог дає людині основу її буття і вищу систему цінностей для його життя, але і людина виявляється ірраціональним «доповненням» божественного буття, збагачують його за рахунок своєї свободи, свого «свавілля». Пройшовши всі проби «свавілля» і «бунту», людина здатна досягти справжньої віри і надії на досягнення гармонії у власній душі і в навколишньому світі.

Вищесказане є попереднім і неточним виразом тієї нової концепції людини, яка виростає з образів Ф. Достоєвського. Для того, щоб конкретизувати й уточнити її, потрібно, перш за все, звернути увагу на те, як він розуміє взаємини людей в їх спільному суспільному житті і як вирішує проблему діалектичного взаємозв'язку унікальної особистості і містичного соборної єдності, - ту проблему, яка виникла у творах його попередників. Особливо велике значення для розуміння поглядів Ф. Достоєвського має концепція містичної Церкви О. Хомякова, головного теоретика слов'янофілів.

О. Хомяков розумів Церкву як містичне духовно - матеріальну єдність людей, вже в цьому, земному житті з'єднуються один з одним і з божественною реальністю. Він вважав, що містичне їх єднання носить божественний характер. Ф. Достоєвський зближує об'єкт містичного почуття з земною дійсністю і тому не вважає це єдність божественним і досконалим [5].

Головним недоліком концепції О. Хомякова є її надмірний оптимізм в оцінці буття людини, що перебуває в сфері православної церкви. У нього містична Церква - є божественне буття і людина вже причетна до ідеалу в земному житті. Ф. Достоєвський відкидає рішення всіх земних проблем. Для

нього ірраціонально - містична єдність людей, яка відрізняється від того, що має здійснитися в Бозі. Ф. Достоевський не вірить в остаточну досяжність ідеального стану людини, всього світового буття; воно лякає його своєю «нерухомістю», навіть який - то «мертвота». Єдність людей він визнає насущним і рятівним для людини. Поза цією єдністю ніхто не може існувати [5].

Ідею О. Герцена про абсолютну безумовність особистості та її свободи глибоко сприйняв Ф. Достоевський. Він поєднав цю ідею з хомяковським принципом містичної єдності людей і зняв полярну протилежність двох підходів до розуміння людини. Як і О. Герцен, Ф. Достоевський стверджував абсолютність особистості. Однак наполягав на тому, що цінність і незалежність кожного з нас мають основою містичні взаємозв'язки з іншими людьми. Обриваючи ці взаємозв'язки, він втрачає себе і основу для свого індивідуального буття. О. Хомяков і Ф. Достоевський визнають існуючу містичну єдність людей і наявність «силового поля» відносин, в які включена людина. Саме «силове поле» не може існувати інакше, як тільки будучи втіленим в окрему особистість, що стає центром взаємодій. Містична Церква у О. Хомякова підноситься над окремими людьми і може бути зрозуміла як загальне, що розчиняє одиничне. Єдність концентрується і стає зримим в окремій особистості, на яку покладається повна міра відповідальності за долі інших людей. Якщо людина не в змозі винести цю відповідальність, то його доля виявляється трагічною і трагедія захоплює всіх оточуючих [2]. Трагедія спілкування доводить, наскільки земна єдність людей далека від доброти і досконалості божественного буття. В результаті ідея містичного земного взаємозв'язку людей веде не до впевненості в перемозі добра і справедливості, а до концепції фундаментальної, непереборної провини кожного перед усіма людьми і за все, що відбувається в світі.

Висновки. Основи людського буття абсурдні тому, що людина смертна, а історія рухається від поганого до гіршого і знову повертається до

поганого. Висхідного руху немає, є лише біляче колесо історії, в якому безглуздо обертається життя людства.

Свідомість його формується в процесі діяльності і вбирає в себе весь життєвий досвід. Людина, спрямована до багатства духу, орієнтована на духовні цінності не згодна поступитися ні за які матеріальні блага.

В людській душі закладені різні тенденції, як позитивні, так і негативні.

Свобода, без якої людське існування неможливо, є не тільки бажання для нього, а й тяжкість, яку він не завжди в змозі нести.

Доктрина Даллеса цілеспрямовано впроваджується на деградацію суспільства, руйнування слов'янських і цивільних основ духовно-морального виховання. В цих умовах велику роль має відіграти православ'я. Поряд з релігійним віровченням, присутні і загальнолюдські духовно-моральні основи, які в поєднанні з сучасними науково-технічними досягненнями можуть надати певну роль у духовному вихованні молоді.

Література

- 1.Бакулин М.А. Философия. Социология. Политика. / М.А. Бакулин. - М.: Правда, 1989. - 623 с.
- 2.Бахтин М.М. Проблемы по этике Достоевского. Работы 1960-1970 гг. / М.М. Бахтин. - М.: Русские словари: Языки славянских культур, 2002. - 800 с.
- 3.Бердяев Н.А. О назначении человека. / Н.А. Бердяев. - М.: Республика, 1993. - 383 с.
- 4.Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества. / Н.А. Бердяев. - М.: Правда, 1989. - 480 с.
- 5.Хомяков А.С. Сочинения богословские. / А.С. Хомяков. - М.: Наука, Ювента, 1985. - 480 с.

ПРОБЛЕМАТИКА СВОБОДЫ, ОТВЕТСТВЕННОСТИ И ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ

Полуянов В.П.

В работе рассматривается проблематика свободы, ответственности и познавательные возможности человека. Автор подробно описывает стремление человека к созданию, творчеству и свободе. Предпринята попытка как можно глубже проникнуть в тайны человека и процессов происходящие в обществе.

Ключевые слова: свобода, ответственность, человек, духовность, сознание.

PROBLEMS OF FREEDOM, AND RESPONSIBILITY EDUCATIONAL OPPORTUNITIES

Poluyanov V.P.

The paper deals with issues of freedom, responsibility, and cognitive capabilities of humans. The author describes in detail the human desire to create, creativity and freedom. An attempt was made to penetrate as deeply into the mysteries of man and the processes taking place in society.

Key words: freedom, responsibility, people, spirituality and consciousness.